

алатындығын» Астана активімен кездесу барысында мәлімдеген болатын. «Керей мен Жәнібек 1465 жылы алғашқы хандықты құрды, қазақтың мемлекеттілігінің тарихы сол кезден бастау алады» (Назарбаев: 2001, 1), – деп атап көрсетті.

Елбасы өзінің «Тарих толқынында» еңбегінде «Жәнібек пен Керей хандар Жетісуға көшіп келгеннен кейін, халық рухы өзін-өзі тұңғыш рет ашық бейнелеп, қазақ деген өзінің тарихи төл атымен аталады. Бұл хандық нығая келе, XV ғасырдың екінші жартысынан былай қырып оған қараған халық-елдің өз ішінде де, көршілердің аузында да – түгелдей қазақ атына ие болды» (Назарбаев: 1999, 99), – дейді.

Жәнібек пен Керей хандығы нығайғаннан кейін, олардың қамтуындағы халық түгелдей қазақтар деп атала бастады. Бірте-бірте «қазақ» атауы этникалық мәнге ие болды да, Шығыс Дешті Қыпшақтың, Жетісу мен Оңтүстік Қазақстанның әбден қалыптасқан түркітідес халқының этнонимі ретінде қолданыла бастайды.

Шығыстың жазба деректерінен алынған қазақ термині туралы және оны әлеуметтік-саяси тұрғыдан түсіндіру жөніндегі ең соңғы, ең толық мәліметтер С.Г.Кляшторный мен Т.И.Сұлтановтың кітабында берілген (Кляшторный, Сұлтанов: 1992, 251-258).

Қазақ хандығы алғашқы уақыттарда Батыс Жетісу жерін, Шу мен Талас алқаптарын иеленді. Ол Орталық және Оңтүстік Қазақстаннан қоныс аударған қазақ рулары мен тайпалары сияқты жергілікті тұрғындарды да біріктірді. Моғолстанның басқарушысы Есенбұғаның мұнда жылжыған қазақтарды тоқтатуға нақтылы күші болмады. Әбілхайырдың, Темір әулетінің территориялық талаптарына, қалмақтардың шапқыншылығынан Моғолстан шекараларының қауіпсіздігін солардың көмегімен сақтап қалуға үміттеніп, ол қазақ қолбасшыларымен одақтасты.

1462 ж. Есенбұға дүние салғаннан кейін Моғолстанда іс жүзінде бас аламандық, өкіметсіздік орын алды. Мұндай жағдайда Жетісу жерінде Қазақ халқының өмірге келіп нығаюы әбден заңды құбылыс болған еді. Мұхаммед Хайдар Дұғлат Қазақ хандығының құрылған уақытын хижраның 870 жылына (1465–66 жж.) жатқызады (Мұхаммед Хайдар-мырза).

Алғаш қазақ хандығы құрылған жылдардан бастап, жалпыхалықтық руханияттың табиғи дамуына негіз қаланады. Халық рухының ұшқыны жыраулардың, ақындардың, сазгерлер мен айтқыш абыздардың жүрегінде тұтанып, жалындай бастады. Асан Қайғы, Қазтуған, Доспанбет, Жиёмбет, Марғасқа, Ақтамберді, Тәтіқара, Үмбетей, Бұқар, Көтеш ақын, Шал ақын сияқты хандық дәуірдегі ұлттың шығармашылығында пынайы қазақ руханияты қалыптасып дамыды.

Елге ұйытқы, ер-азаматқа ақылгөй болған жыраулар қазақ поэзиясының болашақта ұмтылар бағыт-бағдарын, идеялық тұғыры мен көркемдік биігін де айқындап кетті.

Шоқан Уәлиханов «көшпенділер философы» атаған, ұрпаққа әулие атанып, аңыз кейіпкеріне айналған Асан Қайғы Сәбитұлы өз заманының үлкен ойшылы. Асан Қайғы Керей мен Жәнібек хандардың ақылшы биі

болған. Ол қазақ руларының орда көтеруін жақтайды. Асан Қайғы Шу, Сарысу бойына орналасқан қазақтардың бірлігін, іргелерінің берік болуын, ұжымының татулығы мен күшті болуына үндейді. Асан Қайғы өлең-толғауларында хандық үкіметті нығайту, елдің қорғаныс қабілетін арттыру қажеттігін насихаттайды. Асан Жәнібек ханды елдің бірлігін сақтауға, табысқа шаттанбауға, елдің түбегейлі болашағын ойлауға шақырады.

Ай, хан, мен айтпасам, білмейсің,

Айтқаныма көнбейсің.

Шабылып жатқан халқың бар,

Аймағын көздеп көрмейсің.

Қымыз ішіп қызарып,

Мастанып, қызып терлейсің,

Өзіңнен басқа хан жоқтай

Елеуреп неге сөйлейсің?!

...Ай, Жәнібек, ойласаң,

Қилы, қилы заман болмай ма?

Суда жүрген ақ шорған

Қарағай басын шалмай ма?

Мұны неге білмейсің?!

Қош, аман бол, Жәнібек,

Енді мені көрмейсің! (Бес ғасыр жырлайды, 1989, 24), – дейді ол Жәнібек ханға.

Асанның Әз-Жәнібекке айтқан толғауынан «жарамсақтық пен жағымпаздықты білмейтін, шындықты шыжғырып бетке айтатын, тура жолдан таймаған» нағыз абыз қария екенін аңғарамыз.

Асан – халқының тілегін білеуші жоқшысы. Ол қоғамдағы әдет-ғұрып, мінез-құлық мәселелерін көтереді. Асан қайғы ойшыл, ұлы философ-гуманист ақын. Асанның толғау жырлары, айтқан нақыл сөздері өте мол болған.

Құйрығы жоқ, жалы жоқ, құлан қайтіп күн көрер?!

Аяғы жоқ, қолы жоқ, жылан қайтіп күн көрер?!

Шыбын шықса жаз болып, таздар қайтіп күн көрер?!

Жалаң аяқ балапан, қаздар қайтіп күн көрер?!

Бұл төрт қатар өлең шумағынан Асанды адам тағдыры ғана емес, жаңды мақұлықтардың бәрінің тіршілігі толғантқан.

Асанның толғауларынан қазақ халқының хандық дәуіріндегі белгілі тарихи оқиғалардың сарындарын аңғарамыз.

Асан Қайғының Әбілхайыр ханнан бөлініп кетуге қарсы болмағанмен, атамекеннен кетуді онша құптамағандығы төмендегі толғауларынан аңғаруға болады.

... Жемде кеңес қылмадың,

Жемнен де елді көшірдің.

...Ойылда кеңес қылмадың,

Ойылдан елді көшірдің.

...Еділ деген қиянға,

Еңкейіп келдің тар жерге,
Мұнда кеңес қылмадың, –
десе,

Нәлет біздің жүріске,
Еділ менен Жайықтың,
Бірін жазға жайласаң,
Бірін қысқа қыстасаң,
Ал қолыңды маларсың,
Алтын менен күміске! (Бес ғасыр жырлайды, 1989, 23).

Асан Қайғы кіндік кесіп, қаны тамған қоныстан біржола безуге риза емес. Асан Жетісу жаққа емес, Қыпшақ хандығының туы тігілген Еділ, Жайық бойына бет түзеуді, сол өңірге қоныстануды жөн көрген сияқты. Асан «Нәлет біздің жүріске» деп артта қалып бара жатқан жерлердің ерекшелігі мен артықшылығын жырлап, босқан жұртты, Жәнібек ханды тоқтатпақ болады.

Асан Қайғының өз дәуірінде болып жатқан өзгерістердің мәнін ұғып, байыбына жетіп, түсінгендігі толғауларынан аңғарылады.

Абыз ойшыл ақынның үлкен ақыл иесі, ойшыл, ұлы философ болғандығының тағы бір дәлелі.

Асан Қайғы елін қорғауға, бірлікке, ешкіммен ұрыспауға, «жолдасыңа жау тисе, жаныңды аяп тұрыспа», «ашу дұшпан, артынан түсіп кетсең қайтесің, түбі терең қуысқа», - деп кейінгі ұрпағына ақыл-кеңесін, аталық өсиетін білдіреді.

Қазақ хандығы дәуіріндегі жыраулар поэзиясы – қазақтың төл әрекетіндегі төл әдебиетіндегі дидактикалық дәстүрдің көркем арнасы. Жыраулар поэзиясындағы дидактикалық дәстүрдің көркем арнасы. Жыраулар поэзиясындағы дидактикалық мағына азаматтың парасат жолындағы ата-бабалардың ізгілік ұлағаты жолына шақырады. Академик С.Қирабаев: «Жыраулар – заман халін толғап барып, оныелдің тілегін, арман-мұңын айтқан жырлармен жалғастырған. Бұл жырлар негізінен елдің бірлігі, жердің тұтастығы, ұлттың тәуелсіздік идеяларымен байланысты толғаулардан тұрады. Осы арқылы жыраулар ақылшы қарияның, толғаушыл кемеңгердің өз бейнесін жасап, дидактикалық поэзияны биікке көтерген» (Қирабаев: 2001).

Қазақ әдебиеті ұлттық болмысымыздың қалыптасуына аса қуатты ықпалдастығымен ерекшеленеді. Мемлекетті басқарған хандардан бастап, есі енді кіре бастаған балаларға дейін сөз өнерінің тәлім-тәрбиелік, эстетикалық ықпалын қабылдайды. Қазақ халқы сөз өнерін киелі санайды.

Профессор А.Егеубай жыраулар поэзиясының қазақ ұлтының рухани қалыптасуына жасаған ықпалына қазіргі жаңаша ойлау тұрғысынан баға береді: «Жыраулар жалғаған адамшылық, имандылық, қаһармандық, жігерлік һәм жайсаңдақтық – жаңа қалыптаса бастаған қазақ ұлысының рухани келбетін кестелеуі тиіс еді. Солай болды да. Қазақ елінің ажары мен жан дүниесі сол шығармалардан танылады. Білім – білік, ақиқат, тіл, жаратылыс жайлы толғамдар да сол арнада желі тартты.

Ежелгі түрік дүниесінің бар болмысы мен арман-мүддесі осы бір кезеңде қазақтың классикалық мәдениеті арқылы жаңғыра көрінді. Жыраулар дәуірінің мәніне үңілсек төрт-бес ғасыр бойына тұтастай құбылыс ретінде дамыған әлеуетті әлеуметтік-көркемдік ұлы самғау бұрын-соңды болмаған еді. Ол поэзияда елдік, құрылыста, тұрмыста, материалдық һәм рухани мәдениетте бірдей айқын мүсінделді. Ұлттық киім үлгісінен бастап билингвистикалық сөз, бітімдеріне дейін аралықтағы салт-дәстүр, ою-өрнек рухани мәдениет көріністері соның белгісі» (Егеубаев: 2001).

Ұлттық тәрбие жүргізудің негізгі құралы жыраулар поэзиясының тұтас мазмұны арқылы қазақтың ұлттық тәлім-тәрбие негіздерін тереңдете ұғындырамыз. Жыраулар поэзиясы – дербес мемлекеттік дәрежеде өмір сүрген Қазақ хандығы атты дәуірдің әдеби мұрасы. Ғалым-жазушы М.Мағауин: «Қазақ халқының жалпытүріктік ортақ этнос құрамынан бөлініп, дербес Орда құрған хандық заманы төрт ғасырға жуық ұзақ дәуірге созылуы» (Мағауин: 1992), - дейді. Демек, қазіргі әдебиет пәнін оқыту сабақтарында біз Қазақ мемлекетінің қалыптасу, даму тарихымен біртұтас қарастырғанымыз тиімді болмақ. Сонда кейбір саясаткерсымақтардың айтып жүрген «Қазақ мемлекеттілігі» бұрын болмаған деген сандырағынан ада боламыз.

Тәуелсіздік жолына мәңгілік бағдар түзеген Қазақстанның мемлекет болып қалыптасуында жыраулар поэзиясы үнемі ықпалды арна болды.

Елбасының «Тарих толқынында» еңбегінде: «Жыраулыққа, аңыз айтуға бейімі бар, ақыл-парасаты мол адам халықтың рухани ақыл-ой қазынасын сақтаушы ақын болған. Олардың арасынан шыққан неғұрлым беделді де құрметті, тілі өткір шешендер халықтың көкейкесті ой-пікірін ел билеушіге бетің бар, жүзің бар деп жалтақтамай, көзіне тұп-тура ашық та батыл айтып салудан тайынбаған» (Назарбаев: 2001), - деп жазған еді.

Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың ой-толғамдарын дәйектей түскен М.Мағауин: «XV–XVIII ғасырлардан жасалған әдебиет ел мүддесін, жұрт мұратын бірінші орынға қойды» (Мағауин: 1992), – дейді. Демек, жыраулар өз ой-пікірлерін елінің өсіп-өркендеуі үшін, ел басшыларына кемшілігін қаймықпай беттеріне басып, елдің мүддесін, бірлігін, мемлекеттің дамуы мен тұтастығын сақтап қалу жолында көркемдік туындыларын, әлемдік деңгейдегі ұлы шығармалар қалдырды.

Қазақ елінің ежелгі атажұрттарын мәңгілік мақтанышпен, масаттанумен жырлау – жыраулар поэзиясында қалыптасқан ұлттық сезімнің нақты көрінісі. Бұл, әсіресе Қазтуған жырау Сүйінішұлының туындыларынан аңғарылады. Қазтуған жырау нәр алған әдебиет - әрине, көшпенділердің көне поэзиясы, Кетбұға, Сыпыра жыраулардың толғаулары. Қазтуғанның нақыл, тақпақ, жыраулық ой тұрғысынан келетін:

Азамат ердің баласы

Жабыққанын білдірмес,

Жамандар мазақ қылар деп (Бес ғасыр жырлайды, 1989), -

іспеттес жолдары жыраулық поэзияның бізге жеткен ең ескі үлгісі. Қазтуған жыраудың үлкен ақыл иесі, кең тынысты ақын екендігін айғақтайды. Қазтуғанның «Мадақ жыры», «Белгілі биік көк сеңгір», «Алаң да алаң алаң

жұрт» туындылары ақындық қуатын танытатын шығармалар. Әсіресе Қазтуған жыраудың «Алаң да алаң алаң жұрт» толғауынан еліне, жеріне, жұртына деген сүйіспеншілігін аңғарамыз.

Алаң да алаң, алаң жұрт,
Ағала ордам қонған жұрт,
Атамыз біздің бұ Сүйініш
Күйеу болып барған жұрт,
Анамыз біздің Бозтуған
Келіншек болып түскен жұрт,
Қарғадай мынау Қазтуған батыр туған жұрт,
Кіндігімді кескен жұрт,
Кір қонымды жуған жұрт,
Қарағайдан садақ будырып,
Қылшанымды сары жүн оққа толтырып,
Жанға сақтау болған жұрт (Бес ғасыр жырлайды, 1989).

Қазтуған жырау көшпенді шонжарлар әулетінен шыққан. Ол Еділдің салалары Ақтұба, Бозан бойын жайлаған түркі тайпаларының рубасы, көсемі, әскербасы, батыры болған. «Қарғадай мынау Қазтуған батыр туған жұрт» деуінің мәні осында.

Қазтуған жыраудың Отанына, туған жеріне деген ыстық махаббатын мына өлең жолдарынан аңғарамыз:

Салп-салпыншақ анау үш өзен,
Салулы менің ордам қонған жер,
Жабағылы жас тайлақ
Жардай атан болған жер,
...Қайран менім Еділім,
Мен салмадым, сен салдың,
Қайырлы болсын сіздерге
Менен қалған мынау Еділ жұрт! (Бес ғасыр жырлайды, 1989).

Қазтуған жырауға Еділін қиып тастап кету мүмкін емес. Қазтуғанның ұзақ толғауы Еділ бойында қалған түркі тектес бауырлас руларға бақыт, бірлік, тыныштық тілеумен қорытындыланады.

Жыраулар поэзиясында атамекенді сүю, ел бірлігін сақтауға, ұрпақтарды отаншылдық-патриоттық рухта тәрбиелеуге ерекше мән берілген. Доспамбет жыраудың өлеңдерінен осындай ел бірлігі, Отанын сүю, қаһармандық ықпал айқын аңғарылады:

Екі арыстан жау шапса,
Оқ қылқандай паншылса,
Қан жусаңдай егілсе,
Аққан судай төгілсе,
Бегегелі Сарыарқаның бойында
Соғысып өлген өкінбес! (Бес ғасыр жырлайды, 1989).

Доспамбет – жорықшы жырау. Оның өлең жолдарынан талай ұрыс-қағыстың куәсі болғандығын аңғарамыз.

Доспамбет жырау өзінің өмірінің босқа өтпегеніне сенім білдіретін өлең жолдары арқылы аңғартады.

Тоғай, тоғай, тоғай су,
Тоғай қондым, өкінбен,
Толғамалы балта қолға алып
Топ бастадым өкінбен .
Тобыршығы биік жай салып,
Дұшпан аттым өкінбен,
Тоғынды сарты нар жегіп,
Көш түзедім өкінбен.
Ту құйрығы бір тұтам,
Тұлпар міндім өкінбен.
Зерлі орындық үстінде,
Ал шымылдық ішінде,
Тұлымшағын төгілтіп,
Ару сүйдім, өкінбен ...
Бүгін, соңды өкінбен,
Өкінбестей болғанмын.
Ер Мамайдың алдында
Шаһид кештім, өкінбен!.. (Бес ғасыр жырлайды, 1989).

Доспамбет жырау – қазақ әдебиетінің өсу-өркендеу тарихында елеулі рөл атқарған суреткер ақын.

Жыраулар – Қазақ хандығының ежелгі атамекендерден айырылмай, мәңгілік мемлекет болып сақталуын армандап, сол жолға өлең мен қару-жарақты қатар арнаған кесек тұлғалар. Қазақ поэзиясының атасы – Шалкиіз Тіленшіұлы даланың барлық қадір-қасиетін, жақсылық-жамандығын түгел бойына сіңірген ақын. Даланың азат ұлы ештеңеден именбейді.

Сен - алтынсың, мен - пұлмын,
Сен - жібексің, мен - жүнмін,
Сен - сұлтансың, мен - құлмын,
Сен - сұңқарсың, мен - құмын,
Жемсауыңа келгенде,
Сұлтан ием, сом жүрегім аяман!
Саған дұшпан - маған жау,
Керекті күні алдында

Ғазизленген сұлтан жаным аяман! (Бес ғасыр жырлайды, 1989).

Өр мінезді, төкашар, арыстан жүректі ақын. Ол өз құнын біледі, сондықтан да аруағы қолдап ешкімді басынан асырмайды.

Шалкиіз – батыр, әскербасы. Жауынгер, жорықшы жырау болғандығы Шалкиіздің өз пығармаларынан да көрінеді.

Жебелей жебе жүгірген
Ерлердің арғымақтан игі малы болар ма;
Жағаласса, жыртылмас,
Ерлердің жеңсізден игі тоны болар ма;
Дулығалы бас кескен

Ерлердің алдаспаннан игі қолы болар ма?! (Бес ғасыр жырлайды, 1989).

Жиёмбет жырау өмір сүрген дәуір – қазақтардың сыртқы жауларға қарсы қаһармандық күресінің дәуірі-тін. Жиёмбеттің «Әмірің қатты есім хан...», «Еңсегей бойлы Ер Есім», «Қол-аяғым бұғауда...», «Басы саудың түгел-дүр» өлеңдерінде елдің тыныштығын, бірлігін суреттеумен қатар «Еңсегей бойлы Ер Есім» ханның ерлігін, батырлығын бейнелейді.

Еңсегей бойлы Ер Есім,
Есім, сені есірген
Есіл де менім кеңесім.
Ес білгеннен, Есім хан,
Қолыңа болдым сүйесін,

Қолтығыңа болдым демесін (Бес ғасыр жырлайды, 1989).

Есім қазақ тарихындағы ең жауынгер, ең әлеуетті хандардың бірі.

Жиёмбет – өмір сүрген дәуір – қазақтардың сыртқы жауларға қарсы қаһармандық күресінің дәуірі болатын. Бұл кездегі еңбасты дұшпан Жоңғардан шыққан қалмақтар еді.

Қалмақтың Бөрі ханы келгенде,
Соқыр бурыл байталға
Сонда бір жайдақ мінгенсің...
Қалмақтың Бөрі ханы келгенде,
Хандар қалаға қылаған,
Сұлтандар суға сылаған,
Қаз мойынды ханшаңыз

Қалада тұрып жылаған... (Бес ғасыр жырлайды, 1989).

Жыраулардың қазақ хандығының тұтастығын, бірлігін, елді жаудан қорғауға шақырған жырлары елдің еңсесін көтеріп, батырларды жігерлендірген ұлы туындылар болды.

Есім ханның батырларының бірі әрі жорық жырауы Марғасқа жыраудың «Ей, Қатағанның хан Тұрсын» өлеңінде:

Ей, Қатаған хан Тұрсын!
Кім арамды ант ұрсын.
Жазықсыз елді жылатып,
Жер тәңірісің, жатырсың,
Хан емессің қасқырсың,
Қара албасты басқырсың
Алтын тақта жатсаң да

Ажалы жеткен пақырсың! (Бес ғасыр жырлайды, 1989).

Жырдан Марғасқаның от тілді өжет, аса талантты ақын екендігі аңғарылады. Сондай-ақ ол жауынгер, жорықшы жырау, ел бірлігін сақтаған, Қазақ елінің мемлекеттілігін сақтауға мол үлес қосқан ақын.

Қорыта айтқанда, Қазақ хандығы тұсында елдің тұтастығы мен бірлігін, мемлекеттілігін жыр жолдары арқылы танытқан Ақтамберді, Тәтіқара, Үмбетей, Бұқар жырау, Көтеш, Шал ақындардың алатын орны ерекше. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиеттегі сырт жауларға қарсы күрес, ерлік мотиві Ақтамберді, Тәтіқара, Үмбетей, ал қазақ даласында болған

кейбір өзгерістер негізінен Бұқар жырау шығармашылығынан өз көріністерін ташты.

ӘДЕБИЕТТЕР

Бес ғасыр жырлайды (1989) 2 томдық / Құрастыр.: М.Мағауин, М.Байділдаев. –Алматы: Жазушы, –Т.1,

Егеубаев А. (2001), *Құлабыз*. Алматы: Жазушы,–216 б.

Кляшторный С.Г. Сұлтанов Т.И. (1992) *Казахстан – летопись трех тысячелетий*. Алма-Ата. С. 251-2058.

Қирабаев С. (2001) *Тәуелсіздік және әдебиет*. Алматы, «Ғылым» ғылыми баспа орталығы, –448 б.; Мұхаммед Хайдар-мырза. *Тарих Рашиди*. II 46 а, 51 а, 51 б.; МИКХ, 195, 198-бб.

Мағауин М. (1992) *Ғасырлар бедері*. Алматы: Жазушы,–432 б.

Назарбаев Н. (1999) *Тарих толқынында*. –Алматы, Атамұра, –296 б.

Назарбаев Н. (2014) *Қазақ мемлекеттілігі 1465 жылдан басталады* // Қазақ үні. № 42, 28 қазан. 1-б.

ҚАЗАҚ ХАНДЫҒЫНЫҢ 550 ЖЫЛДЫҒЫ

ОРТАҚ ТАНЫМҒА – БІР ТАМШЫ ОЙ (Қазақтың халықтық ғұмырнамасы мен мемлекеттік тарихы жайында бірер сөз) / DROP THOUGHT IN GENERAL KNOWLEDGE (Word on the state description of the history and life of the Kazakh people)

Қойшығара САЛҒАРАҰЛЫ*

Түйіндемe

Ғылым кез келген халықтың ғұмырнамалық бастауының, оның бүгінгі таңдағы жағдайына: санының аз-көбіне, өркениеттің қай деңгейінде жүргеніне қарамастан, адамзат баласының ортақ түп бастау тарихымен тамырласып жататынын дәлелдеп бергелі де талай уақыт болды. Бірақ, өкінішке қарай, ресми тарих ғылымы бұл заңдылықты әлі күнге тәрк етіп келеді. Автор мақаласында Тәуелсіздік берген мүмкіндікті пайдаланып, қазақ халқының ғұмырнамасын түгендейтін уақыт жеткенін ескертеді және қазақтың халықтық ғұмырнамасы мен мемлекеттік тарихы жайындағы ойын ортаға салады.

Кілт сөздер: таным, тарих, ғұмырнама, мемлекеттік тарих, тарих ғылымы.

Summary

The author has long been proved that the common history of mankind united, despite the difference in the level of development of a civilization. Although the official historical science does not recognize it. The author in the article offers the opportunity to use the data after the obtaining independently and it was time to explore the history of the state and biography Kazakh people.

Keywords. Cognition, history, biography, state history, science of history.

Барды базарлай алмай жүргеніміз болмаса, қазақ халқы – бай тарихы бар байырғы халықтың мұрагері. Оның солай екенін айғақтар ауызша да, жазбаша да деректер жетіп артылады. Өйткені арғы замандардағы ата-бабаларымыз мына ұлан-байтақ Ұлы Даланың дәл ортасынан ойып орын алып, оны құтты мекеніне айналдырғанынан кейінгі сан мыңжылдықтар ішінде болған ірілі-ұсақты тарихи оқиғалардың бәрі де осы ара арқылы өткен, бір де біреуі бұларға соқпай кетпеген. Солардың бәрінің: батыстан

* филология ғылымдарының кандидаты, Қожа Ахмет Ясауи атындағы халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркология ғылыми-зерттеу институтының жетекші ғылыми қызметкері, Түркістан-Қазақстан/ International Kazakh-Turkish University named Khoja Ahmed Yasawi, Candidate of Philology a leading scientific researcher in the scientific research center of Turkology, Turkestan-Kazakhstan.